

Suomi-neidon koko kuva. Sukupuoli, seksuaalisuus ja ruumis kansakunnan rakentamisessa

Johanna Valeniuksen väitöskirjahaastattelu

Perjantaina 14. toukokuuta 2004 esitettiin Turun yliopistossa julkisesti tarkastettavaksi VTM Johanna Valeniuksen väitöskirja ”Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation” (Riisuttu neito. Sukupuoli, seksuaalisuus ja ruumis suomalaisen kansakunnan rakentamisessa). Johanna Valenius toimii assistenttina Turun yliopistossa. Väitös kuului poliittisen historian alaan.

- *Luonnehtisitko lyhyesti omin sanoin aiheitasi?*

Tutkin sitä, miten Suomi-neitoa käytettiin suomalaisen kansakunnan rakentamisessa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Keskityin sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja ruumiiseen liitettyihin merkityksiin ja siihen miten näitä merkityksiä käytettiin sekä miten niillä luotiin mielikuvia Suomen asemasta Venäjän valtakunnan osana. Tutkimusaineistona oli suomalaisista pilalehdistä keräämäni pilakuvat, joissa esiintyi

Suomi-neidoksi tulkittava hahmo. Pilakuvien lisäksi analysoin J.H. Erkon runoja sekä Ilmari Kiannon Wienan neitsyt -romaanin, joiden päähenkilönä oli suomalaista kansakuntaa tai maisemaa symboloiva naishahmo.

- *Miten päädyit tähän aiheeseen ja näkökulmaan? Muistaakseni sinua kiinnosti alkuaiheessa pilapiirrosten huumori?*

Aloitin väitöskirjan teon vuonna 1995, tarkoitukseni tutkia poliittista huumoria, erityisesti Kari Suomalaisen pilapiirroksia. En kuitenkaan saanut otetta Karin tuotantoon ja päätin palata takaisin Suomi-neitoon, josta olin tehnyt pro graduni. Hyvin nopeasti huomasin, että sata vuotta vanhojen pilapiirrosten huumori ei yksinkertaisesti aukea. Olin hukassa aiheeni kanssa - kuten lähes kaikki uutta tutkimusta aloittavat.

Olin tietoisesti välttänyt sukupuolinäkökulmaa. Sitten yhtenä päivänä se kolahti: enhän voi millään käsitellä Suomi-neitoa ilman, että käsittelen myös hahmon naiseutta! En ollut lukenut päivääkään naistutkimusta, mutta aloin käydä Marianne Liljeströmin vetämässä Naistutkimuskeskuksen tutkijaseminaarissa. Kun tutustuin

naistutkimukseen, niin viattomuushan siinä meni. Huomasin olleeni sinisilmäinen niin tieteellisen tiedon kuin oman tutkijapositionikin suhteen.

Tutkimusprosessin edetessä väitöskirjani työotsikko alkoi muotoutua: aluksi siinä oli vain ”sukupuoli”, sitten lisäsin ”seksuaalisuuden” ja lopulta ”ruumiin”.

- Miten miellät tutkimuksessasi poliittisen historian - vai miellätkö itsesi poliittisen historian tutkijaksi? Vai onko tämä poliittisen historian positioiminen jo vanhentunut kysymys?

Vastaan tuohon viimeiseen kysymykseen tyypilliseen yhteiskuntatieteilijän tyyliin: on ja ei. Poliittisen historian oppiaineissa on viimeisen kymmenen vuoden aikana käyty keskustelua siitä, mitä poliittinen historia on; onko se ainoastaan suurmiesten ja diplomatian historiaa, jota miespuoliset historiantutkijat kirjoittavat vai mahtuuko siihen esimerkiksi naisten kirjoittama arjen historia. Monikaan ei, ainakaan julkisesti, halua määritellä tiettyjä aiheita tai käsittelytapoja poliittisen historian ulkopuolelle.

Joskus on silti havaittavissa näkemystä, että esimerkiksi sukupuolihistoria mahtuu poliittiseen historiaan - mutta sen liepeille, marginaaliin. Asetelma on kuitenkin absurdi. Ei kukaan voi asettaa itseään tieteen portinvartijaksi, joka absoluuttisesti määrittelee ytimen ja marginaalin. On vain erilaisia näkemyksiä siitä mikä on tärkeää ja vähemmän tärkeää tutkimusta.

Käsitys poliittisesta historian olemukseen palautuu käsitykseen poliittisuudesta. Minulle sukupuoli ja seksuaalisuus ovat poliittisia asioita. Olen poliittisen historian oppiaineesta väitellyt ja siellä virassa - totta kai olen poliittisen historian tutkija. Olen myös politiikantutkija ja laajemmin kulttuurin ja yhteiskunnan tutkija. Kun katson ympärilläni, huomaan, että poliittisen historian oppiaineissa alkaa olla naisia, jotka tekevät sukupuolta tunnistavaa tutkimusta. Tässä mielessä mitä poliittinen historia on -debatti on sellaisenaan vanhentunut. Mutta jos haluaa muuttaa asioita ja tehdä (tiede)politiikkaa, ei koskaan pidä tuudittautua siihen, että asiat muuttuvat parempaan suuntaan omalla painollaan. Siinä mielessä positioiminen on yhä edelleen ajankohtainen kysymys.

- Miten koit pilapiirroksat aineistona, oliko helppoa löytää avaimia niiden analysointiin? Löytyikö tulkinnan eväitä historiantutkimuksen perinteistä vai pikemminkin muilta saroilta?

Aluksi suhtauduin pilapiirroksiin salattua tietoa ja erityistä metodologiaa vaativana materiaalina. Sitten tajusin, että piirroksiin kannattaa suhtautua samalla tavalla kuin kirjoitettuun tekstiin. Asiaa helpotti se, etten ollut tekemässä taidehistoriallista tutkimusta, jossa olisin analysoinut kuvia kuvina, vaan tarkastelin tilanteita, joissa Suomi-neito esiintyi. Tulkinnan eväät keräsin eklektisesti mm. feministisestä maantieteestä, taidehistoriasta, kirjallisuuden- ja postkolonialismintutkimuksesta.

Yksi käytännön ongelma oli se, miten tunnistaa pilakuvissa esiintyneet henkilöt. Kuvissa esiintyi useampaankin kertaan henkilöitä, jotka eivät olleet päässeet myöhempään historiankirjoihin. Mitä kertoo poliittisen historian tutkimuksesta, että monet omana aikanaan tärkeät henkilöt eivät ole päässeet tutkimuksen kohteeksi?

- Kirjoitit väitöskirjasi englanniksi. Tuntuiko ratkaisu luontevalta, vai venyttikö vieraskielisyys väitösprosessia? Valinta varmaan auttoi ottamaan etäisyyttä aiempaan routavuositutkimukseen, joka ei liene tutkimuksesi ensisijainen viitekehys?

Englanniksi kirjoittaminen oli luontevaa, koska heti alusta alkaen suuntasin tutkimukseni muulle kuin ”routavuosiyleisölle” eli halusin osallistua kansainväliseen keskusteluun. Väitösprosessia se ”pitkitti” vain kielentarkastuksen verran, noin kaksi kuukautta.

Kielivalinta on herättänyt kritiikkiäkin. Jotkut ovat sitä mieltä, ettei kukaan Suomen ulkopuolella ole kiinnostunut Suomen historiasta, toiset taas ovat sitä mieltä, että näinkin kansallisesta aiheesta pitää kirjoittaa suomeksi.

Tiedän omasta kokemuksestani, että Suomesta *olla*an kiinnostuneita ulkomailla, miksi ei oltaisi? Ulkomaalaiselle yleisölle pitää vain esittää asiat eri tavalla kuin suomalaiselle, ja linkitettävä tutkimus kansainvälisiin keskusteluihin. Tutkimuksenteko ei myöskään ole minulle kansallinen tehtävä. Englanniksi kirjoittaminen oli minulle tutkijan ammatin harjoittamiseen liittyvä valinta, mutta jokainen tutkija valitsee yleisön, jolle haluaa kirjoittaa, ja kielen sen mukaan.

- Pubut väitöskirjassasi Suomi-neidosta tilana. Haluaisitko hiukan täsmentää tätä ilmaisua?

Suomi-neito tilana liittyy toisen sortokauden aikana julkaistuihin raiskauskuvuihin sekä kansallismaisemaan, joka erityisesti J.H. Erkon runoissa nähtiin neitona. Konfliktitilanteissa naisen ruumiista tulee erilaisten ideologioiden ja identiteettien taistelukenttä. Sotaraiskaukukset ovat tästä hyvä esimerkki. Myös neidon fiktiivisestä ruumiista tuli taistelukenttä, jolla suomalaisuustaistelua käytiin. Raiskauskuvissa Suomi-neito joutui väkivallan tai väkivallan uhan kohteeksi. Väkivallantekijä oli tumma kasakkahahmo. Olen tulkinnut näiden kuvien Suomi-neidon metaforaksi mentaalille ja jopa konkreettiselle tilalle, johon vihollinen yritti tunkeutua.

- Tutkit representaatioita sekä maskuliinisen että feminiinisen määrittelyä, mutta näytti siltä, että väitöstilaisuudessakin jouduit vastaamaan kysymyksiin siitä, mitä naiset ja miehet "oikeasti" ovat olleet tai tehneet. Miten kommentoisit tätä?

Olin vähän yllättynyt siitä, että vastaväittäjäni oli tulkinnut tekstini essentialistiseksi. ”Mies” ei todellakaan ole yhtä kuin ”maskuliinisuus” ja ”nainen” sama kuin ”feminiinisyys”, vaan maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat määreitä, jotka ”kiinnittyvät” ruumiiseen. Toisin sanoen mies voi joissakin tilanteissa omata sekä maskuliinisia ja feminiinisiä piirteitä. Yleistäen voi sanoa, että kulttuurimme arvottaa maskuliinisuuden korkeammalle kuin feminiinisuuden, esimerkiksi järki (maskuliininen) on arvokkaampaa kuin tunne (feminiininen). Itse en käytä näitä käsitteitä arvottavasti kumpaankaan suuntaan.

Kun puhutaan maskuliinisuudesta ja feminiinisuudesta, keskustelu menee helposti ”miehet ovat...naiset ovat...” -intämiseksi; biologiaa ja representaatiota on vaikea erottaa toisistaan. Olemme kielen ja tietynlaisen sukupuolikäsityksen vankeja. Naistutkimuksen tarkoituksena onkin kyseenalaistaa vakiintuneet ajattelutavat sukupuolesta, mutta ongelmana on välillä se, että kieli ei aina tahdo riittää siihen.

- Toteat väitöskirjassasi, että feminiinisiksi kuvatut kansakunnat olivat maskuliinisia hankkeita, ja että nimenomaan miehet käyttivät [kieli]kuvia hädänalaisesta neidosta. Mietin mahdollisia vaihtoehtoisia kansan ja feminiinisen tulkintoja - voiko olla feminististä nationalismia?

Aivan varmasti vaihtoehtoisia tulkintoja on olemassa, mutta usein on niin, että miesten näkemykset saavat enemmän julkisuutta ja jäävät elämään. Tämä liittyy taas siihen, että naisten tuottamia tekstejä ja kuvia ei arvostettu. Ajatuskin, että nainen olisi voinut tuottaa jotain kansallisesti merkittävää, oli sata vuotta sitten absurdi.

Kysymys feministisestä nationalismista on mielenkiintoinen. Feministisessä versiossa nationalismi olisi hyvinkin erilaista kuin perinteisessä. Olisiko se sitten enää nationalismia?

- Lopuksi kiitokset haastattelusta sekä urheilutoimittajan vakiotiedustelu: Mitkää nyt ovat fiilikset ja miten tästä eteenpäin?

Olo on vapautunut. Olen miettinyt sitä, mitä väittely minulle oikein merkitsee ja olen tullut siihen tulokseen, että se merkitsee itsenäistymistä. Seuraavaksi alan tutkia rauhanturvaamisen ennakoimattomia sukupuolivaikutuksia. Tämä on osa laajempaa teemaa, joka käsittelee militarisaatiota, militarismia ja sukupuolta.

Neito kotkan abdistamana ja kosijoiden piirittämänä: vuosisadan alun kuvasto, jota Johanna Valenius väitöskirjassaan tutkii.

* * *

Teksti: Anu Lahtinen
Valokuva: Turun yliopiston tiedotus

ENNEN JÄNYT
Historian tietosanomat